

Laure Adler

Van oude mensen

La voyageuse de nuit

‘Ik heb vol ongeduld uitgezien naar het oud worden.
Omdat het een manier kon zijn om te ontsnappen
aan wat de mensen van je verwachten.’
Lars Norén

Midzomer, siëstatijd. In het vakantiehuis is iedereen in slaap gevallen. Ik loop tussen doornstruiken het steile paadje op naar de rots vanwaar je in het water kunt duiken. Voor mij loopt een man te joggen. Singlet, short, beide nauw aansluitend. De hitte lijkt hem niet te deren. Een slank lichaam, geprononceerde spieren. Ik ben jaloers en foeter op mijn lichaam dat mij dit soort plezier niet meer toestaat. Boven houdt de man halt bij een auto. Hij opent de koffer. Ik zie hem op zijn rug. Hij neemt een handdoek, wist zijn zweet af en keert zich om. Het is een wat oudere man of een oude man – we weten niet meer hoe we de onzichtbare, persoonlijke, tegelijk subjectieve en objectieve grens moeten noemen waarachter een gebied ligt waar je jezelf en de anderen niets meer kunt wijsmaken. Ik heb het gevoel bedot te zijn. Waarom toch? Hebben ouderen niet het recht om op jongeren te lijken? Imiteren ze de jongeren omdat ze hun leeftijd niet aanvaardden? Waarom weigeren ze koste wat het kost om er oud uit te zien? Waarom mag de waarheid van hun leeftijd niet aan het licht komen? Maar wat is de waarheid van hun leeftijd?

En ik, hoe oud ben ik? Zeventig. Op naar de vierde leeftijd, al wil een deel van mezelf daar niet aan denken. Ik word ouder, dat weet ik, maar ben nog niet oud, hoop ik. Ik bevind me in een soort doorgangsgebied. De jaren hebben me nog niet aan-

getast, ook al heeft het leven fysieke en psychische littekens nagelaten die nooit zullen verdwijnen. Ik strek me uit op de rotsgrond. Waarom denk ik in mijn verwaandheid dat ik meer één ben met mezelf dan de man die doet alsof hij nog steeds dertig is? Terwijl ik indommel, vraag ik me af hoe oud ik graag zou zijn als ik kon kiezen. Twintig? Nee, beslist niet. Ik heb alles te snel en te vroeg gedaan. Op mijn twintigste was ik al een oude volwassene: ik had de verantwoordelijkheden van een volwassene en leefde tussen mensen die veel ouder waren dan ik. Ik probeerde te doen zoals zij, maar dat lukte niet echt. Zoals Paul Nizan zegt: 'Alles dreigt een jonge man te gronde te richten: de liefde, ideeën, het verlies van zijn familie, zijn intrede in de grotemensenwereld. Inzien wat in deze wereld je plaats zal zijn, is een moeizaam leerproces.' Ook voor een jonge vrouw is het moeilijk om dat inzicht te verwerven, zeker als ze doet alsof er geen problemen zijn en zich gedraagt alsof alles goed gaat. Om het met Nizan te zeggen: ik zal niemand in de mond leggen dat je als twintigjarige de beste tijd van je leven beleeft.

Een snikhete vakantiedag. Ik zit in de trein van Lyon naar Clermont-Ferrand. Ik sta op om te gaan lunchen in de bar, die zo goed als leeg is. Voor mij loopt een man. Zijn mobieltje gaat over. Hij antwoordt luid mopperend: 'Ja, ja, alles oké! Waarom maak je je zorgen? Denk je dat ik seniel ben, of wat?' De gemoderen raken verhit, er komt geen einde aan de litanie van zijn verwijten. De weinige andere reizigers doen alsof ze het niet horen. Bij aankomst in de bar breekt de man eindelijk het gesprek af en doet hij bij de kelner zijn beklag: 'Het was mijn zoon. Hij houdt me voor een debiel. Wanneer ik alleen op reis

ben, maakt hij zich zorgen. Zogenaamd omdat ik oud ben. Nou!’ ‘U zou blij moeten zijn dat men voor u zorgt’, antwoordt de jongeman. De diepgang en de plechtige toon van de reactie slaan de oude man met verstomming. Misschien had hij hier nooit aan gedacht.

Wie zorgt in onze samenleving voor de hoogbejaarden? ‘De ouden van dagen’ zei men vroeger, maar dat klinkt nu onbehoorlijk. Meestal nemen de kinderen die zorg op zich. Ten koste waarvan? Hoe? Vanaf wanneer zorg je voor je ouders die grote kinderen zijn geworden? Die verantwoordelijkheid opnemen wordt een levenswijze, een obsessie, een kwelling waarbij je je visie op de verhouding tussen de leeftijden en op je eigen verhouding tot de tijd tegen wil en dank moet herijken. In wat voor maatschappij leven wij? Blindheid voor de werkelijkheid (in Frankrijk zijn meer dan vijftien miljoen mensen ouder dan vijfenzestig) gaat er hand in hand met de kwade trouw van politieke instanties, die ons, soms onder de vlag van humanistische idealen, willen doen geloven dat ze met dit kwart van de bevolking begaan zijn, terwijl ze het in werkelijkheid aan zijn lot overlaten en de familie de eerstelijnszorg op zich moet nemen.

We leven in een land van ouderen die steeds ouder zullen worden, en we doen alsof er niets aan de hand is. Sinds 1990 is de levensverwachting met dertig procent toegenomen en zijn er in tachtig procent van die levensduur geen notoire beperkingen. In 2050 zullen vijf miljoen vrouwen negentig of ouder zijn. In 2070 zal één persoon op twee ouder dan vijfenzestig zijn en zal de gemiddelde levensduur vijfentach-

tig jaar bedragen. Het is mij hier niet te doen om het cijfermateriaal van demografen, statistici en gerontologen, maar om de vraag waarom datgene wat een democratische vooruitgang en een kwalitatieve sprong zou moeten zijn (ik heb het niet over ouderen die sterk achteruitgaan, maar over ouderen die in goede gezondheid verkeren), wordt beleefd als een collectieve catastrofe, een landelijk verdriet, een teken van een maatschappij die niets aan de volgende generaties overlaat omdat ze volledig wordt ingepalmd en vergiftigd door mensen van de derde en de vierde leeftijd – die veeleer gevreesd dan gerespecteerd worden, die men liever wegsteekt dan dat men naar hen luistert. Waarom? Zijn we beschaamd? Welk deel van onszelf verliezen we wanneer we dit stilzwijgen accepteren? Immanuel Kant zei het tweehonderdveertig jaar geleden al: de mens is geen ding, hij is ‘een doel op zich, niet louter een middel waarvan iedereen naar eigen goeddunken gebruik kan maken; bij alles wat hij doet, moet hij steeds ook als een doel op zich worden gezien’. Als we ouderen zien als afdankertjes, als overtollige waar, verliezen we een stuk van onze menselijkheid. Het lijkt wel typisch Frans: terwijl oude mensen in andere Europese landen ‘als een doel op zich worden gezien’, zijn ze bij ons lastposten geworden. In Frankrijk is ouderdom een oninteressant thema, zo gênant dat we het liever onder het tapijt vegen in plaats van erover te praten. Ouderdom? Oorverdovende stilte, schreeuwende wanhoop. Toch is de ouderdom een levensbelangrijk thema, een oerthema dat ons allen aangaat, ongeacht onze leeftijd. Ouderdom? Burgerzin, welwillendheid, zelfgave. Ouderdom? Een algemeen rechtsbeginsel dat bepaalt hoe we ons tot de anderen verhouden. We hebben

allen het recht en het vermogen om oud te willen worden zonder op de vuilnisbelt van de postmoderne geschiedenis te worden gegooid.

Wanneer ik tijdens de voorbereiding voor dit boek het thema aangaf, kreeg ik steeds weer dingen te horen als: ‘Ben je niet bang?’ ‘Wat een triest onderwerp!’ ‘Beetje zelfkwalling, of wat?’ ‘Waarom houd je zo koppig vol?’ ‘Niemand wil hierover horen praten!’ Toch was het voor mij een leuke tijd en doe ik niets anders dan op mijn bescheiden niveau het thema opnemen waardoor Simone de Beauvoir in het laatste deel van haar leven geobsedeerd was. Met haar knappe boek dat gewoon *De ouderdom* heet, wilde ze de samenzwering van de stilte doorbreken. Het werk werd aanvankelijk lauw onthaald. De Beauvoir maakte zich zorgen over de gevaren die om het hoekje loeren wanneer een samenleving haar ouderen minacht en mishandelt. Intussen is de balans negatiever geworden, neemt de onverschilligheid toe, wordt de economische en sociale ongelijkheid groter en is het ouder worden voor hen die de financiële middelen hebben om ertegen te vechten, een euvel, voor de meesten van ons een tegenslag en een geleidelijke afname van vermogens, en voor de kwetsbaarsten een ramp. Dit buitenspel zetten van onze toekomst is niet alleen verontrustend voor de politiek, de economie en de samenleving, maar ook voor wat we verstaan onder ‘leven’, ‘in de wereld zijn’. Zullen we lijdelijk blijven toezien hoe de leeftijdscategorieën – er zijn steeds meer hoogbejaarden – systematisch ontmenselijkt worden? Zullen we onze ogen sluiten voor oplossingen die elders bestaan? Ik denk het niet: de vele stille, voorbeeldige hulpver-

leners in ons land hebben tijdens de pandemie bewonderenswaardig werk geleverd, de familiestructuren houden verbaasd goed stand, er komen steeds meer en steeds creatievere verenigingsnetwerken, artsen en onderzoekers vinden elke dag nieuwe middelen om zorg te dragen voor deze onzichtbaar geworden bevolkingsgroep.

Je bent altijd de oudere van iemand. Je kunt je daar dus maar beter op voorbereiden.

Ik zwem in de schoolslagbaan van het gemeentezwembad in de wijk waar ik woon.

Ik doe dat steevast tegen het einde van de zondagmiddag. Dan zie je daar weinig getatoeëerde hunks die ostentatief aan het rugcrawlen zijn. Een vrouw van mijn leeftijd steekt rustig een kerel van een jaar of dertig voorbij. Eenmaal, tweemaal, driemaal. Haar bewegingen zijn zo gracieus en efficiënt dat het in mijn ogen niet anders kan of ze is een ex-kampioene. Pal in het midden van het zwembad blokkeert de kerel haar om haar te doen vertragen. Ze ademt diep in, duikt onder hem door en zwemt verder. Aan het einde van de baan blokkeert hij haar opnieuw, neemt zijn zwembril af en spuwt in haar gezicht: ‘Fuck you, ouwe slet, in plaats van ons te willen doen geloven dat je beter bent dan wij!’ De vrouw klimt zonder een woord te zeggen de ladder op, neemt haar teenslippers en verdwijnt.

Zulke ‘geziene zaken’ – om te spreken met de titel van een postume publicatie van Victor Hugo, die prachtig over het ouder worden heeft geschreven – zal ik in dit boek nog wel vaker aan bod laten komen. Mijn tekst heeft trouwens meer weg van

een aantekeningenboekje, een liefdevolle zwerftocht door het land van literatuur en poëzie, een onderzoek in zogeheten rusthuizen, waar ik me door de gesprekken en de toevallig opkomende vragen liet betoveren, dan van een geleerde uiteenzetting.

Word ik een dagje ouder? ‘Een dagje’, waarom slechts een dag en waarom dat verkleinwoord? Omdat we de werkelijkheid niet onder ogen willen zien? Waaraan merken we dat iets definitief achter ons ligt, dat we de zandbanken voor de kust van de Atlantische Oceaan achter ons hebben gelaten en zonder angst in de open zee aan het zwemmen zijn?

Ik herinner me een vijftiende augustus bij mijn grootouders in de Auvergne. Ik was nog een kleuter en mijn overgroottante, een ‘oude vrijster’, zoals men toen zei, woonde de feestdag bij. Ze was helemaal in het grijs gekleed, droeg dikke wollen kousen die afzakten, en verspreidde een geur van verlepte viooltjes. En vooral: haar mond was omgeven door haartjes. Ze had koekjes voor me meegebracht en dus moest ik haar bedanken met een kus. Ik heb nooit aan iemand verteld wat een afgrijzen dat bij me opwekte, want zo sprak je niet over oude dames en heren.

Mijn grootmoeder was al jong weduwe. Na de dood van haar man was ze op slag oud. Weduwen gingen immers net zo goed als oude vrouwen meestal in het zwart gekleed. Grootmoeder kocht haar jurken in de gespecialiseerde afdeling van La Belle Jardinière in Parijs. Het enige fantasietje dat ze zich veroorloofde, was een borstspeld van git. Ze leek op alle andere oude vrouwen. Hun dracht verhulde hun leeftijd.

Ben ik echt oud, en in de ogen van wie? Zelf vind ik me de ene dag oud en de andere dag niet. Het wisselt af, het hangt van de omstandigheden af. Maar in de ogen van de anderen is mijn lot bezegeld, wellicht al sinds lang.

Als er iets is waarop ik geen greep heb, is het wel mijn leeftijd. Natuurlijk kan ik valsspelen – ik ken mensen die het wagen om hun identiteitspapieren te vervalsen –, liegen of niet zeggen hoe oud ik ben. Er zijn acteurs en actrices die pertinent weigeren om in hun curriculum vitae hun geboortedatum te vermelden, al weten ze best dat ze die nooit zullen vergeten. Jong voor de anderen, oud voor jezelf? We kennen de uitdrukking ‘er je leeftijd uitzien’. Hoezo? Je ziet er nooit je leeftijd uit. De ene dag denk je dat je er je leeftijd uitziet, de andere dag dat je er (nog) niet je leeftijd uitziet. Als ik bij mezelf zeg dat ik de leeftijd van mijn burgerlijke staat heb, hoeft dat nog niet te betekenen dat ik daaraan beantwoord of dat ik dat geloof. Binnen in mijzelf heb ik alle leeftijden, op mijn gezicht de leeftijd die anderen me toeschrijven zonder dat ik daarover iets te zeggen heb.

Aan het eind van haar leven viel Marguerite Duras onder geen enkele leeftijdscategorie, zoals ze eerder al tot geen enkele literaire categorie behoorde. Ze zei dat ze al sinds haar twintigste oud was, dat haar gezicht op dat moment voor immer getekend was. Omdat ze het wist, leed ze er niet onder. Ze deed er zelfs haar voordeel mee: ze koos minnaars die jonger waren dan zij en zich tot oudere vrouwen aangetrokken voelden. En zo voelde ze zich niet oud worden. In het begin van *De minnaar* schrijft ze: ‘Op een dag, ik was al oud, kwam er in de hal van een open-

baar gebouw een man naar me toe. Hij stelde zich voor en zei: “Ik heb u altijd al gekend. Iedereen zegt dat u in uw jonge jaren mooi was, ik kom om u te zeggen dat ik u nu mooier vind dan toen u jong was, ik hield minder van uw gezicht als jonge vrouw dan van het getekende gezicht dat u nu hebt.”

Toen een vriendin gisteren aan een marktkraam voor mijn woning stond aan te schuiven en een hoogbejaarde heer voordrong zonder zich te excuseren, begon ze luid en verstaanbaar te vloeken: ‘O, die oude mensen! Ik heb hen nooit kunnen uitstaan. Ik had als kind al een hekel aan hen en dat is nog niet veranderd.’ Ik durf mijn achtenzeventigjarige vriendin – nog zo fris als een hoentje, maar toch: achtenzeventig! – niet te zeggen dat ze al heel lang zo’n ‘oud mens’ is.

Je voelt je niet oud worden. Is het een toe- of een afname van leven? Een bezinken van ervaringen of een reeks aanslagen op je vitaliteit?

We weten nog steeds niet wanneer de ouderdom ingaat, en zullen dat waarschijnlijk nooit weten. Marcel Proust heeft ons binnengeleid in een tijdruimtelijkheid waarin we eb en vloed van de golfslag van het leven ervaren. Hij neemt ons mee naar de binnenkant van onze psyche, en dankzij zijn woorden stellen we vast, soms niet zonder leedvermaak, hoe de anderen ouder worden, terwijl we niet in het ootje hebben dat wij in hetzelfde schuitje zitten – althans in de ogen van de anderen, niet noodzakelijk binnen in onszelf. Hoe kun je weten wat je psychische leeftijd is als de maatschappij waarin je leeft, je met haar beelden, slogans en dictaten al veertig jaar

lang ononderbroken toeroept dat jeugdigheid hét na te volgen model is, dat alleen zij begerenswaard is, onze waarden belichaamt en onze smaak prikkelt, dat alleen zij onze hoop en onze verwachtingen kan vervullen doordat we zonder aflaten onszelf overstijgen?

En als sommige jongeren nu eens al vanaf hun twintigste oude mensen waren? En als wij, ouderen, nu eens ook en evenzeer in staat waren om onze toekomst uit te tekenen en ons niet te beperken tot het enige soort ‘later’ dat ze voor ons in de aanbieding hebben? Wij hebben het recht om te eisen en te hopen. Laten we ophouden met te aanvaarden dat ze ons behandelen, soms al wanneer we vijftig zijn, als niet-subjecten, als eetwaar die over datum is en na acht uur ’s avonds door de werknemers van de supermarkt in de vuilnisbak wordt gekieperd.

Ik behoor tot een generatie waarin wat ik meemaakte, heel gewoon was: ik zag hoe mijn ouders en mijn tante mijn grootmoeder aan moederszijde opvingen, beschermden en verzorgden toen die op haar zestigste (dat was vijftig jaar geleden nog een vrij hoge leeftijd) zwaar depressief werd en niet meer kon bewegen of communiceren – het enige wat ze deed, was glimlachen. Ik herinner me haar helderblauwe ogen en de droefheid van die glimlach in de luie stoel in het salon waarin ze de hele dag doorbracht zonder ook maar de minste beweging te maken.

Enkele dagen geleden belde ik mijn moeder op om haar een gelukkige verjaardag te wensen. Het werd niet op prijs gesteld: een verjaardag was een non-event en, vooral, tweeënnegentig

jaar worden was een beetje obscene. ‘Obsceen’, zo zei ze het. Ze merkte dat ik niet voelde welk geweld in dit adjectief schuilging, en corrigeerde zichzelf: “‘belachelijk”, als je wilt’. Alsof ze zich verontschuldigde dat ze nog leefde – voorbij elke leeftijd en elke grens, voorbij de tijd als zodanig. ‘Tweeënnegentig jaar is te veel, veel te veel’, voegde ze er lachend aan toe.

Vorig jaar, een late zomermiddag. Een hoogbejaarde heer zit op een bank op het verlaten plein voor het belfort met op zijn schoot een kind van acht à negen maanden. In deze middeleeuwse stad in het Duitstalige deel van Zwitserland heerst een feeststemming, in de cafés wordt gedronken en gezongen. Kijkend naar de horizon voeren alleen deze twee een stilzwijgend gesprek.

Er is erger dan een onopvallende oude man: een oude vrouw. Er is erger dan een oude vrouw: een arme oude man. Er is erger dan een arme oude man: een arme oude vrouw. Vandaag de dag vormen deze vrouwen – ze worden steeds talrijker – de kwetsbaarste groep. Het is alsof ze geen rechten hebben. Ze hebben een heel klein of geen pensioen en leven ondanks de inspanningen van liefdadigheidsinstellingen in mensonwaardige omstandigheden. Het is ook voor hen en voor alle vrouwen die ik in openbare ziekenhuizen of woonzorgcentra heb ontmoet, dat ik dit boek schrijf. Hun blik, hun hoop op een beter lot was een ongelooflijk geschenk.

Oorspronkelijke uitgave
Laure Adler, *La voyageuse de nuit*
© 2020 Paris: Grasset – 9782246826019

Deze uitgave
Van oude mensen

© 2023 Davidsfonds / Standaard Uitgeverij nv,
Franklin Rooseveltplaats 12, B-2060 Antwerpen en Laure Adler

Gemaakt onder licentie van Davidsfonds. ‘Davidsfonds’ is het geregistreerde merk van Davidsfonds vzw, Sluisstraat 79 bus 03.01, 3000 Leuven.

www.standaarduitgeverij.be
info@standaarduitgeverij.be

Vertegenwoordiging in Nederland:
New Book Collective, Utrecht
www.newbookcollective.com

Eerste druk maart 2023

Vertaling: Wouter Meeus
Ontwerp omslag: Herman Houbrechts
Omslagillustratie: Gianni Berengo Gardin © Contrasto
Opmaak binnenwerk: 5NUL8 Grafische Producties

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN 978 90 223 3947 3
D/2023/034/195
NUR 323